

## XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA NOMODDIY AKTIVLAR TAN OLISH MASALALARI

*Rozmatova Umida Yuldashevna*

*Toshkent moliya instituti*

*Moliyaviy tahlil kafedrası mustaqil izlanuvchisi*

*Email: umidayuldashevnatmi@gmail.com*

**Annotatsiya:** Maqolada nomoddiy aktivlar hisobini halqaro standartlar asosida tashkil etish masalalari, nomoddiy aktivlarning turlari, ularni tan olish mezonlari hamdahisobda to‘g‘ri aks ettirish masalalari yoritilgan.

**Kalit so‘zlar:** nomoddiy aktivlar, buxgalteriya hisobi, xalqaro standartlar, moliyaviy hisobot, intellektual mulk, tan olish.

**Аннотация:** В статье рассматриваются вопросы организации учета нематериальных активов на основе международных стандартов, виды нематериальных активов, критерии их признания, вопросы правильного отражения в учете.

**Ключевые слова:** нематериальные активы, бухгалтерский учет, международные стандарты, финансовая отчетность, интеллектуальная собственность, признание.

**Abstract:** The article covers the issues of organizing the accounting of intangible assets based on international standards, the types of intangible assets, their recognition criteria, and the issues of correct reflection in the account.

**Key words:** intangible assets, accounting, international standards, financial reporting, intellectual property, recognition.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohatlar iqtisodiyotimizni yanada rivojlantirishga asos bo‘lmoqda. Prezidentimiz ham qator ma‘ruzalarida iqtisodiyotimizni rivojlantirish bo‘yicha ta‘kidlab kelmoqda, chunonchi “Bir yil ichida mamlakatimiz iqtisodiyotini yanada erkinlashtirish, biznesga keng yo‘l ochish, bu borada qonun ustuvorligi va huquqiy kafolatlarni mustahkamlash bo‘yicha tizimli islohotlarni jadal davomettirdik”<sup>1</sup>.

Hozirgi kunda dunyo mamlakatlarida iqtisodiyotni innovasion rivojlantirishda nomoddiy aktivlar hisobi va auditning nazariy hamda uslubiy asoslarini takomillashtirishga katta e‘tibor qaratilmoqda. Nomoddiy aktivlarni tan olish mezonlari, nomoddiy aktivlarni boshlang‘ich tannarxida baholash, nomoddiy aktivlarni yaratishjarayoni, tadqiqot va ishlanmalarga xarajatlar, haqiqiy tannarxi bo‘yicha hisob modeli yoki qayta baholangan qiymati bo‘yicha hisob modellari asosida baholash tartiblari, nomoddiy aktivlarni qayta baholash natijalarini aks ettirish, nomoddiyaktivlarni moliyaviy hisobotlarda aksettirish masalalarinixalqaro

## BARQAROR IQTISODIY O‘SISH ORQALI AHOLI TURMUSH FAROVONLIGINI OSHIRISH MASALALARI

standartlarga muvofiqlashtirish, xalqaro audit standartlari asosida xo‘jalik yurituvchi subyektlar nomoddiy aktivlarni audit qilish metodologiyasini takomillashtirish o‘ta dolzarb hisoblanadi.

Dunyobo‘ylab joylashgan kompaniyalarning barcha nomoddiy aktivlarining qiymati 2021-yilda 74 trillion dollarnitashkilettdi, bu 2019-yildan buyon 25 foizdan ko‘proqni tashkil etdi va 1996-yildagi 6 trillion dollardan katta sakrashni amalga oshirdi.

Eng yuqori nomoddiy aktivlar reytingiga kelsak, yuqori daromadli davlatlar, jumladan Amerika Qo‘shma Shtatlari (AQSh), Niderlandiya, Frantsiya, Buyuk Britaniya (Buyuk Britaniya) va Germaniyareytingda birinchi o‘rindaturadi.

Shunday qilib, AQShda nomoddiy aktivlarning kompaniya qiymatiganisbati eng yaxshi 15 ta korxonada 93% ni tashkil qiladi, boshqacha aytganda, u korxonaga qiymatiga deyarli tengdir.

Tegishli reytingning eng yaxshi yigirmata davlatida intensivlik ko‘rsatkichi AQSh yetakchisi holatida 93% dan Germaniyada 80% (10-o‘rin) va Kanada (19- o‘rin) kabimamlakatlarda 71% gacha.

O‘rtacha daromadli mamlakatlar guruhidagi shaxslar nomoddiy aktivlardan foydalanish intensivligibo‘yicha ham yaxshinatijalarga erishmoqda:

Masalan, Osiyoda Xitoy (11-o‘rin), Indoneziya (13-o‘rin), Hindiston (14-o‘rin) yoki Lotin Amerikasidagi Meksika (16-o‘rin) va Braziliya (17-o‘rin) haqida gapiramiz; bundan tashqari, kuchli 20 davlatdan joy olgan Turkiya (15-o‘rin) va Bolgariya (20-o‘rin) ham yaxshinatijalarga erishdi.

Rank	Economy	Intangible asset intensity, top 15, %	Most intangible-asset rich firm (in USD)
1	United States	93	Microsoft (Software)
2	Netherlands	92	Ayden (FinTech)
3	France	92	LVMH (Luxury)
4	United Kingdom	91	Unilever (Consumer goods)
5	Ireland	87	Medtronic (Medical technologies)
6	Sweden	86	Atlas Copco (Industrial products)
7	Denmark	85	Orsted (Renewable energy)
8	Switzerland	82	Novartis (Pharma)

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 27 apreldagi “Innovation g‘oyalar, texnologiyalar va loyihalarni amaliy joriy qilish tizimini

## BARQAROR IQTISODIY O‘SISH ORQALI AHOLI TURMUSH FAROVONLIGINI OSHIRISH MASALALARI

yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarorida ishlab chiqarishni modernizasiya qilish, texnik va texnologik jihatdan yangilash jarayonlariga ilmiy- amaliy tadqiqotlar natijalarini va nou-xau ishlanmalarni keng joriy etish, ushbu yo‘nalishda ilmiy muassasalar va real iqtisodiyot tarmoqlari korxonalarini o‘rtasida yaqin hamkorlikni o‘rnatish mamlakatni jadal innovasion rivojlantirishning muhim omili hisoblanishi alohida ta‘kidlab o‘tilgan. Innovasion g‘oyalar amaliyotgajoriy etilganda nomoddiyaktiv ko‘rinishini oladi.

38-sonli “Nomoddiy aktivlar” nomli moliyaviy hisobotning xalqaro standartida nomoddiy aktivga quyidagichatarif berilgan.

**Nomoddiy aktiv – moddiy–ashyoviy mazmunga ega bo‘lmagan identifikasiyalanadigan nomonetar aktiv.**

Tashkilotlar tez-tez ilmiy yoki texnik bilim, yangijarayonlar yoki tizimlarni loyihalashvajoriyetish, lisenziyalar, intellektual mulk, bozor to‘g‘risidagibilimlar va savdo markalari (jumladan, firma nomlari va chop etish huquqlari) kabi nomoddiy resurlarnixarid qilish, ishlab chiqish, saqlab turishyokitakomillashtirish bo‘yicharesurlarni sarflashadiyoki majburiyatlarolishadi.

Nomoddiyaktivningta‘rifinomoddiyaktivni gudvildan farqlanishi uchun uni identifikasiyalanadigan bo‘lishini talab etadi. Biznes birlashuvi natijasida tan olingan gudvil biznes birlashuvi natijasida harid qilingan boshqa aktivlardan olinadigan kelgusi iqtisodiy naflarni ifoda etuvchi, individual tarzda identifikasiyalanmaydigan va alohida tan olinmaydigan aktivdir. Kelgusi iqtisodiy naflarxarid qilingan identifikasiyalanadigan aktivlarning o‘zaro birlashuvidanyoki alohida olganda moliyaviy hisobotlarda tan olish mezonlarigajavob bermaydigan aktivlardanyuzuga kelishimumkin.

Nomoddiy aktivlarni tan olishda xalqaro standartlar bo‘yicha quyidagi shartlar asosida tan olish mumkin.

Nomoddiy aktivlarning xususiyati shundan iboratki, ko‘p hollarda, bu kabi aktivnitakomillashtirish yoki uniqisman almashtirish amalgaoshirilmaydi. Shunga ko‘ra, ko‘pchilik keyingi sarflar mavjud nomoddiy aktivda mujassamlashgan, kutilayotgan kelgusi iqtisodiy nafni ta‘minlash uchun amalga oshiriladi, lekin ular mazkur standart bilan belgilangan nomoddiy aktiv ta‘rifi va tan olish mezonlariga javob bermaydi. Bundan tashqari, keyingi sarflarni umumiy holda biznesga emas, bevosita muayyan nomoddiyaktivga olibborish ko‘p hollarda qiyindir.

Shuning uchun, keyingi sarflar, ya‘ni harid qilingan nomoddiy aktivni dastlabki tan olishdan so‘ng yoki tashkilotning o‘zida yaratilgan nomoddiy aktivni yakunlangandan so‘ng amalga oshirilgan sarflar, aktivning balans qiymatida kamdan-kam hollardatan olinadi. 63-bandgamuvofiq savdo markalari, sarlavhalar, noshirlik huquqi, haridorlar ro‘yxati va mohiyatan shunga o‘xshash moddalar (tashkilot tomonidan harid qilinganyokitashkilot o‘zidayaratilganidan qat‘iynazar) bo‘yicha amalga

oshirilgan keyingi sarflar har doim yuzaga kelishi bilan tashkilotning foyda yoki zarari tarkibida tan olinadi. Chunki, bunday sarflarni biznesni umumiy holdarivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilgan sarflardan ajratish mumkin emas.

## Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Yuldashevna, R. U. (2022). Monitoring of Credit Risks as Financial Resources In Commercial Banks. *International journal of trends in business administration*, 12(1).
2. Rozmatova Umida Yuldashevna. (2024). NOMODDIY AKTIVLAR AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH. *World Scientific Research Journal*, 26(3), 177–184. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/3261>
3. Rozmatova Umida Yuldashevna. (2023). IQTISODIYOTNI RIVOJLANISH ISTIQBOLLARIDA AXBOROT KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI. *World Scientific Research Journal*, 16(1), 20–22. Retrieved from <http://wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2693>
4. Mamatqulov A.X. (2022). Paxtani qayta ishlash korxonalarida ishlab chiqarish faoliyati bo‘yicha xom ashyo va materiallar hisobini takomillashtirish. *Scientific Journal of “International Finance & Accounting*, Issue 6, December 2022
5. Рахимов, М. Ю., & Рузмаматов, А. К. (2024). Янги лойиҳалар бошқарувидаги иқтисодий дастакларни такомиллаштириш. *World scientific research journal*, 23(2), 362-375.
6. Raximov, M. Y. (2015). Iqtisodiyot subyektlari moliyaviy holatining tahlili. O‘quv qo‘llanma. T.: “*Iqtisod-moliya*.”
7. Klichev, B. (2024, fevral 23). Inson kapitalini rivojlantirishda ishchilar harakati tahlili. Ilm-fan taraqqiyotida mintaqaviy iqtisodiyotni rivojlantirish va kambag‘allikni qisqartirish, Farg‘ona, O‘zbekiston. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10901976>
8. Чориев И.Х. (2023). Молиявий ҳисоботлардаги хатоликларни аниқлашда таҳлилий амаллардан фойдаланишнинг услубий жиҳатлари. *Scientific Journal of “International Finance & Accounting*, Issue 1, February 2023..
9. Қличев, Б. (2021, май 21). Маҳсулот (иш, хизматлар) га баҳо шакллантириш масалалари. Бухгалтерия ҳисоби ва аудиторлик фаолиятини халқаро стандартлар асосида ташкил этишнинг долзарб масалалари. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10647005>
10. Сагдиллаева, З. А., & Файзиев, У. Ш. (2023). АНАЛИЗ И ОЦЕНКА ФИНАНСОВОГО ПОЛОЖЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ. In *Бухгалтерский учет, анализ и аудит: история, современность и перспективы развития* (pp. 201-207).
11. Қличев, Б. (2021, май 21). Ўзбекистонда ишбилармонлик фаоллиги таҳлилин ташкил этиш. Бухгалтерия ҳисоби ва аудиторлик фаолиятини халқаро стандартлар асосида ташкил этишнинг долзарб масалалари. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10646960>
12. Рахимов, М. Ю., Мавланов, Н. Н., & Каландарова, Н. Н. (2022). Экономический анализ. Учебник. T.: «*Экономика-Финансы*».
13. Қличев, Б. (2021, май 5). Ишбилармонлик фаоллиги индекси таҳлили. *Biznes-tahlilni rivojlantirishning zamonaviy tendensiyalari va istiqbollari*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10647021>
14. Чориев И.Х. (2023). Молиявий инвестициялар ҳисобини такомиллаштириш. *Scientific Journal of “International Finance & Accounting*, Issue 2, April 2023.
15. Қличев, Б. (2022, сентябрь 16). Операцион фаолият таҳлилида харидор танлови асосида маҳсулотга баҳо шакллантириш масалалари. Инновацион ёндашув асосида молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларини жорий этиш. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10647059>

## BARQAROR IQTISODIY O‘SISH ORQALI AHOLI TURMUSH FAROVONLIGINI OSHIRISH MASALALARI

16. Mamatqulov A.X. (2024). Qayta ishlash korxonalarida ishlab chiqarish hisobi va tahlilini takomillashtirish. *Jahon ilmiy tadqiqot jurnali*, 26(3), 132–140.

<http://wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/3256>

17. Сагдиллаева, З., Чориев, И., Максудов, А., & Юлдашева, Ю. (2007). Экономический анализ.

18. Қличев Бахтиёр Пардаевич. (2024). Ишчилар кўнимсизлиги таҳлили. *World Scientific Research Journal*, 23(2), 287–294. Retrieved from

<http://wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/3042>

19. Pardayevich, K. B. (2022). ANALYSIS OF PRODUCT PRICING BASED ON PRODUCT PARAMETERS AND CUSTOMER CHOICE. *Journal of new century innovations*, 6(1), 67-79

20. Mamatqulov A.X. (2023). Paxtani qayta ishlash korxonalarida xarajatlarini boshqarish va hisobga olish usullari. *Moliya ilmiy jurnali*, 3-son.

21. Mamatqulov A.X.(2023). Paxtani qayta ishlash korxonalarida ishlab chiqarish xarajatlari bo‘yicha tannarxni hisoblash usullarini takomillashtirish [https://gospodarkainnowacje.pl/index.php/issue\\_view\\_32articleview1910](https://gospodarkainnowacje.pl/index.php/issue_view_32articleview1910)

